

Сокол Л.М., Київ
старший науковий співробітник,
кандидат психологічних наук,
Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ

ДІЯЛЬНІСТЬ ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ: ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

В статті представлений аналіз можливостей віртуального простору для діяльності дитячих громадських організацій

Визначено, що віртуальний простір забезпечує можливість реалізації певних аспектів діяльності громадських організацій, а саме: побудови різних типів публічних стратегій та відносин; полегшення внутрішньої та зовнішньої комунікацій активістських груп, організації колективних дій та розширення зв'язків між активістами.

Метою статті є аналіз сучасних досліджень та вивчення наукового досвіду з тематики використання віртуального простору для діяльності дитячих громадських організацій.

Для досягнення мети та вирішення завдань дослідження було використано методи наукового теоретичного, емпіричного та статистичного аналізу для зведення й обробки даних. В процесі пілотажної експертизи виявлено основні тенденції у використанні Глобальної мережі громадськими організаціями українського сегменту Інтернету.

Проаналізувавши значний обсяг матеріалу, автор приходить до висновку, що веб-простір є потенційно потужним ресурсом для діяльності дитячих громадських організацій, який майже не використовується в українському сегменті глобальної мережі, але за допомогою якого можна не лише інформувати про власну діяльність, але й формувати громадську думку, залучаючи велику кількість учасників до своїх проєктів, а, отже, й впливати на динаміку соціальних змін у суспільстві.

Автором також розглянуті перспективи використання можливостей віртуального простору у діяльності дитячих громадських організацій, а саме, створення осередків віртуальних організацій, які взагалі не зафіксовані в українському Інтернеті, але активно функціонують у Всесвітній глобальній мережі.

Ключові слова: дитячі громадські організації, віртуальний простір, Інтернет, глобальні мережі, виховання, ідентичність, віртуальні організації.

The article presents an analysis of the possibilities of virtual space for the activities of children's community organizations

It is determined that virtual space provides the opportunity to implement certain aspects of the activities of public organizations, namely: the construction of various types of public strategies and relationships; facilitating internal and external communication of activist groups, organizing collective actions and expanding ties between activists.

The purpose of the article is to analyze modern research and study of scientific experience on the use of virtual space for the activities of children's public organizations.

In order to achieve the goal and to solve the research tasks, methods of scientific theoretical, empirical and statistical analysis for data mining and processing were used. In the process of pilot examination revealed the main trends in the use of the Global Network by public organizations of the Ukrainian segment of the Internet. After analyzing a considerable amount of material, the author concludes that the web space is a potentially powerful resource for the activities of children's public organizations, which is almost not used in the Ukrainian segment of the global network, but with the help of which it is possible not only to inform about its own activities, but also to form a public thinking, involving a large number of participants in their projects, and, consequently, influencing the dynamics of social change in society.

The author also considers the prospects of using the possibilities of virtual space in the activities of children's public organizations, namely the creation of cells of virtual organizations that are not recorded at all in the Ukrainian Internet, but are active in the World Wide Web.

Key words: *children's social organizations, virtual space, Internet, global networks, education, identity, virtual organizations.*

Вступ. Дитяча організація, по суті, є формою виховного впливу на підростаючу молодь. Науковці неодноразово наголошували на важливості її функціонування для становлення громадянськості, національної самосвідомості особистості, розвитку її творчого та особистісного потенціалу. Монографія науковців Інституту проблем виховання детально представляє багатоаспектність виховних впливів та їх наслідків для становлення особистості та громадянина через діяльність дитячих організацій, тому будемо вважати доведеним їх визначний вплив на формування підростаючої молоді [4].

Зануреність сучасних дітей та підлітків у мережу Інтернет давно вже стало аксіомою, проте ресурси всесвітньої павутини дитячі громадські організації України майже не використовують. Як свідчить моніторинг глобальної мережі Інтернет, проведений нами, дитячі громадські організації представлені у кібер просторі дуже невиразно. Пошуковий механізм Google на першій сторінці запиту «дитячі громадські організації» видає перелік організацій, сайти яких не оновлювались протягом останніх трьох років, і наразі невідомо про деталі їх функціонування.

Потрібно відмітити й той факт, що навіть у найбільш повноцінно представлених у глобальній мережі дитячих громадських організації таких

як «Школа безпеки», «Екологічна варта», «Пласт» зворотній зв'язок з користувачем має застарілі технологічні форми, або зовсім не функціонує.

Мета та завдання. В зв'язку із зазначеним, вважаємо необхідним зупинитися на питанні необхідності та доцільності використання можливостей Інтернет простору для забезпечення розвитку та перспективної діяльності організацій, взагалі, і, дитячих організацій, зокрема. Відповідно нашими завданнями було узагальнення та аналіз даних щодо використання віртуального простору у діяльності громадських дитячих організацій України та інших країн світу.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення завдань дослідження було використано теоретичні, емпіричні та статистичні методи зведення й обробки даних:

теоретичні: аналіз нормативно-правового забезпечення діяльності дитячих та молодіжних громадських організацій та об'єднань, спеціальної літератури з досліджуваної проблематики, аналіз, порівняння та узагальнення результатів попередніх досліджень;

емпіричні: спостереження, анкетування, вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, аналіз змісту документації, експертна оцінка.

статистичні: кількісний і якісний аналіз даних, систематизація та аналітичне групування даних на групи за істотними ознаками, підбиття групових та загальних підсумків.

Результати дослідження. Отримані результати дослідження дали можливість експлікувати досягнення науковців зарубіжних країн щодо потенціалу веб-простору для діяльності громадських дитячих організацій на українську реальність.

Так, аналізуючи сучасні наукові дослідження, наразі відбувається створення глобальних стратегічних альянсів некомерційних та неурядових організацій у віртуальному просторі через формування їх міжнародних мереж. Така перспектива здається далекою для громадських дитячих

об'єднань України, але не через складність створення таких мереж, а через слабку інформованість керівників таких установ.

Так дослідження Yang Aimei (2013) присвячено аналізу діяльності понад 500 екологічних міжнародних некомерційних та неурядових організацій (МНГО), які використовували веб-сайти для спілкування з широкою громадськістю у всьому світі та створення віртуальних зв'язків зі своїми стратегічними союзниками. Використовуючи аналіз соціальних мереж та виявлення даних, це дослідження показало, що такі громадські організації змогли залучити значну кількість відвідувачів з різних країн. Крім того, МНГО, використовували свої гіперпосилання для побудови глобально зв'язаної мережі. Спільна місія була важливим аспектом у стратегії побудови відносин між різними об'єднаннями. Крім того, багато осередків створили взаємні гіперпосилання з іншими.

Багато вчених помітили потенціал Інтернету для формування стратегії та тактики розвитку організацій. Дослідження документально підтверджують, як активісти всього світу використовують онлайніві засоби масової інформації для спілкування із громадськістю, мобілізації колективних дій, впливу на органи влади, ЗМІ, протидії корупції та зловживанням будь-яких осіб. Такі тенденції, як наголошують автори, впливають на розвиток світового громадянського суспільства і мають важливі наслідки для глобальних суспільних справ (Berger ВК. 2005, Wasserman S, & Faust К. 1994⁶ Henderson А. 2005, Park НW). Деякі вчені, навіть, оперують поняттям глобальної громадськості, наприклад, в контексті залучення особистості до справ захисту довкілля та екології на всій планеті (Thelwall М. 2003).

Дослідники визначають, що веб-сайти є важливими платформами, за допомогою яких їх члени можуть спілкуватися та надавати інформацію своїм відвідувачам. Гіперпосилання між цими веб-сайтами розглядаються як свідчення побудови віртуальних відносин. Гіперпосилання дозволяють

членам об'єднань та залучити до своїх справ інших однодумців та збільшувати видимість веб-сайтів цих груп (Shumate and Lipp, 2008).

Виховна місія переважної більшості дитячих громадських організацій України ґрунтується на залученні їх учасників до системи загальнолюдських цінностей, таких як: охорона та дбайливе ставлення до довкілля, повага та партнерське ставлення до іншого, толерантність у взаєминах тощо. Транснаціональний характер таких виховних пріоритетів дає можливість організаціям, об'єднаним проблемами дитячого розвитку, скористатися практиками публічних зв'язків в мережі Інтернет, створити віртуальні відносини між активістами дитячих об'єднань по всьому світу та побудувати взаємну мережу.

Спроби створити транснаціональну мережу недержавних і некомерційних громадських організацій екологічного напрямку, була здійснена у дослідженні Yang, Aimei (2013), в результаті проведення якого активісти руху за охорону навколишнього середовища через створення вихідних гіперпосилань, залучили мільйони відвідувачів на свої веб-сайти. Таким чином, охоплюючи все більше і більше людей, такі організації отримали безпрецедентну можливість формувати громадську думку, привертати увагу до певних подій чи фактів і, викликаючи соціальні зміни, впливати на подальший розвиток подій. Також їм вдалося мобілізувати ресурси на забезпечення освіти та інформації.

Використовуючи потужні інтернет-сканери для аналізу даних, такі як LexiURL Searcher та Alexa Rank Traffic Rank, дослідники прийшли до висновку, що наявність системи гіперпосилань на веб-ресурси організації робить їх потужними платформами для побудови різних типів публічних стратегій та відносин (Thelwall, 2003). Використання системи гіперпосилань полегшують внутрішню та зовнішню комунікацію активістських груп, допомагають активістам організовувати колективні дії та розширюють зв'язки між активістами.

Хендерсон (Henderson A., 2005) стверджує, що віртуальні мережі активістів також можуть сприяти структурній ідентичності для активістів. Подальші дослідження показують, що побудова головної мережі гіперпосилання може принести користь сайтам активів (Yang, 2013). Гіперпосилання є одним з основних будівельних блоків Інтернету, і вони допомагають підключати веб-сайти та сторінки. Гіперпосилання також спрямовують інтернет-навігацію користувачів Інтернету (Park and Thelwall, 2003, Shumate and Lipp, 2008). Крім того, кількість гіперпосилань, отриманих веб-сайтом, впливає на можливість пошуку сайту. Це пов'язано з тим, що великі пошукові системи часто використовують кількість посилань, які даний сайт може отримати як ключовий показник репутації сайту, і відповідно його класифікувати. Веб-сайти з вищим рейтингом можуть бути легше знайти мільйони користувачів пошукової системи. Крім того, Shumate та Lipp (2008) концептували гіперпосилання мереж як "набір міжорганізаційних зв'язків, які дозволяють членам і не членам досягти однорідного набору однодумців організацій з метою посилення видимості цілей мережі. Тому дослідження мереж гіперпосилання допомагає ілюструвати вибір організацій союзників у мережі та демонструє їхні стратегії побудови взаємозв'язків. Взагалі, створення віртуальних відносин є дуже цінним для активістів і може генерувати форму суспільних благ, які могли б розширити можливості представників низки людей.

Отже, роблячи висновки, ми можемо наголосити, що веб-сайти є потенційно потужними ресурсами для дитячих громадських організацій, які дозволяють формувати громадську думку, залучати велику кількість учасників до своїх проєктів та впливати на динаміку соціальних змін у суспільстві. Для максимізації цінності веб-сайтів, організатори повинні інвестувати ресурси у розробку функцій своїх веб-сайтів, щоб краще задовольнити потреби відвідувачів.

Також, в межах окресленої нами проблематики, ми хотіли б зупинилися на інших ресурсах використання віртуального простору для діяльності організацій, в тому числі, й дитячих громадських. Наразі існує сучасна світова тенденція до створення не лише реальних, а й віртуальних дитячих, громадських та інших типів організацій, які функціонують, підтримуються та модеруються лише у мережі Інтернет. Віртуальна організація може розглядатися як платформа, яка координує потоки та процеси інформації та комунікації з метою залучення учасників до колективних дій. Вказана форма функціонування дитячих об'єднань не представлена в українському сегменті Інтернету, але має перспективи для її появи, на яких ми маємо змогу зупинитися.

За визначенням Hughes віртуальні організації складаються з мереж працівників та організаційних підрозділів, пов'язаних інформаційними та комунікаційними технологіями (ІКТ) та призначених для полегшення поєднання ресурсів партнерів й для досягнення спільних цілей. Зовсім недавно лексикон збагатився іншими термінами, такі як "веб-підприємства", "спільноти практики"; "віртуальні команди" та "віртуальні громади" (Hagel 1996; Hammer and Champy 1993; Lave and Wenger 1991; Lorenzoni and Baden-Fuller 1995; Reingold, 1993). Віртуальні громади відносяться до колективів приватних осіб, які діляться інформацією по темах, що становить спільний інтерес. Таким чином, віртуальна або мережева організація є більш стратегічною концепцією, ніж визначена організаційна форма, і це завжди пов'язано з тим, що компанії та / або особи, що збираються разом, працюють поруч, використовуючи поєднання інформаційних та комунікаційних технологій для координації роботи потоків і проведення інформаційних та соціальних обмінів. Складність цих перехресних домовленостей залежить від об'єкта об'єднання та контексту, в якому повинна функціонувати віртуальна організація. Вурне, J. (1993) характеризує відносини членів віртуальної організації як тимчасові, вільні, неформальні, й такі, що супроводжуються технологічним супроводом.

Головна відмінність між "старою" або традиційною і "ноюю" або віртуальною формою союзу полягає у тому, що управління на відстані, швидше за все, вимагає іншого стилю лідерства, заснованому на іншому розумінні ключового інгібітора діяльності – довіри. Управління довірою, індивідуальна зацікавленість і робота в команді – все це парадокс складних завдань віртуальних організацій. Вирішення останнього можливо через встановлення балансу між належним чином "авторитарною" або "демократичною" структурою, яка сприяє як самоврядуванню, так і задовольняє природжене людське прагнення до приналежності та ідентифікації. Більш того, дублювання чи неправильно визначені робочі ролі в рамках віртуальної організації можуть впливати на управлінські рішення, розподіл ризиків, та доступ до ресурсів.

Аналіз літератури, присвяченої проблемі функціонування групи, вказує на командну динаміку, яка передбачає п'ять різних етапів розвитку (Rickards і Moger, 2000; Tuckman, 1965), і є корисною основою для розуміння процесу розвитку приналежності особистості до організації та виконання нею морального обов'язку. Перша стадія - формування починається з того часу, коли команда створена; друга стадія - етап штурму - відбувається тоді, коли члени команди починають боротьбу за вплив, владу чи позицію в ієрархії; третя стадія – нормалізації - відбувається, коли колектив створив взаємоприйнятну систему правил, ставлень та поведінки і переходить до наступної стадії – робочої,- на якій він може зосередитись на тих завданнях, за які відповідає. Остання стадія – так звана «відкладена фаза», відбувається тоді, коли команда або розриває виконання своїх завдань або змінює свій склад, коли члени виїжджають та звільняються, що призводить до "переструктурування" стадії. Однак, хоча згадана вище модель, запропонована Tuckman, B. W. (1965), є зручним пробним каменем, вона не може точно передбачити, що кожна людина буде транзитом кожної стадії; через те, що деякі учасники можуть не вийти за межі етапу формування. Менеджери віртуальної мережі повинні

компенсувати брак планових та стихійних взаємодій особистого характеру, з тим щоб створити взаємні довіри та взаємні зобов'язання. Як зазначають Maruca, R. F. and R. M. Egan (1998), у своїй оцінці роботи у сфері телекомунікацій: "Управління командами, які працюють за межами сайту, вимагає від керівників додаткової уваги до питань, які часто розглядаються як самі по собі і вирішуються «на місці»».

Центральною проблемою віртуальних організацій як форми міжособистісних або групових відносин - є поняття довіри (Lewicki and Bunker, 1996). Без довіри, соціальний, політичний або економічний обмін неможливий, оскільки це вимагає, щоб одна сторона наддала певні зобов'язання іншій з мовчазним припущенням, що іна останню можна розраховувати. Незважаючи на те, що, як здається, не існує єдиного, що визначає визначення довіри, автори (Gulati 1995; McAllister 1995; Mayer et al., 1995), розглядають її як залежну змінну (а саме результат досвіду), оскільки вона є наслідком попереднього переживання довіри та відданості в процесі командної роботи. Взаємозв'язок досвіду та процесу формування особистості представлений японськими фірмами (Ouchi, 1981, Doney et al. 1998) у яких довіра спирається на соціальні норми, цінності та основні нормативи поведінки. Імовірно, ці припущення виникають з певної форми спільної культурної історії. Однак учасники віртуальних організацій, можуть бути культурно різноманітними, без попереднього досвіду роботи або партнерства і не мати спільного минулого. З посиленням транснаціональної природи організацій та технологічних досягнень, що сприяють віртуальним союзам, вплив культурного різноманіття, з різними лексиконами, цінностями та інтерпретаціями, на розгалужену колективну діяльність є особливо актуальною проблемою. Створення довіри учасників організацій до віртуальних форм співпраці, побудованих на основі різноманітності та невизначеності, залишається основною компонентною подолання спонтанності їх дій. (Jarvenpaa і Leidner, 1999). І, хоча довірливі стосунки можуть бути створені через комп'ютерні засоби зв'язку, вони все

ж таки менш надійні, ніж довіра, досягнута шляхом комунікативного спілкування (Jarvenpaa і Leidner 1999; Kasper-Fuehrer and Akshkanasy, 2001). Так, Хенді (Handy, С., 1995) зауважує: "Якщо ми хочемо насолоджуватися ефективністю віртуальної організації, нам доведеться зрозуміти, як керувати організаціями, що базуються більше на довірі, ніж на контролі. Віртуальність вимагає довіри, для того, щоб компанія працювала».

Проводячи довотривале дослідження з компанією «CompuCo», (Crossman, Alf and Lee-Kelley, Liz, 2003), приходять до, здавалося б, неімовірних висновків, що успішність функціонування віртуальних організацій залежить від рівня розвитку соціально-моральних вмінь та навичок учасників, а не від економічних важелів регулювання діяльності такого типу взаємодій.

Щоб зрозуміти різноманітність та складність функціонування віртуальної організації у віртуальному прострі проаналізуємо схему, представлену на малюнку 1.

Розглядаючи представлений вище малюнок, розуміємо, під ступінню формалізації високу чи низьку відкритість (закритість) групи (за Bekkers, Victor, 2003). Під ступінню включеності – можливість рівного доступу до ресурсів (нормативно-правових документів, угод, контрактів, програм тощо). Не вдаючись до розгляду особливостей ІКТ, які насамперед являють собою опис технічних можливостей комп'ютерних систем, зупинимося на опису характеристик соціально-організаційної мережі учасників. В останніх більш представлені психологічні фактори, що впливають на функціонування віртуальної організації, а саме: ступінь (між)залежності учасників, інституційні установки та стратегічна поведінка.

Під інституційними установками розуміється різноманітність соціальних систем, що регулюють нормативну діяльність учасників віртуальної організації. До найпоширеніших інституційних установок

особистості можна віднести слідування традиціям, приписам та нормам, які виступають її своєрідною соціальною культурною стратифікацією. Остання в свою чергу впливає на стратегічну поведінку, яка зачепляє смисло-життєві цінності особистоті.

Висновки. Підводячи підсумок детального аналізу існуючих на сьогодні наукових наробок в галузі розвитку віртуальних організацій, звертаємо увагу на парадоксальний факт залежності успішного функціонування організації в мережі від моральних та соціальних установок особистості. Таким чином, технологічний та технічний прогрес не може здійснюватися без врахування морально-етичних норм людства, і людина, як носій медіа грамотності, не може будувати віртуальні стосунки без використання цінностей «звичайного» життя. Такий висновок заохочує вчених до пошуку віртуальних засобів розвитку моральних чеснот людини, а також розробки нових віртуально-орієнтованих технологій представлення інформації, пов'язаної з моральним та особистісним зростанням людини. Саме на цей спектр задач буде орієнтована наша подальша діяльність.

Список використаних джерел

- Бех, І. Д. (2008) Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь.
- Окушко Т.К. Методика формування соціальної ініціативності підлітків у дитячому громадському об'єднанні. - Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Зб.наук.праць, 2(14), С. 51-60.
- Чиренко Н.В. Дитячі об'єднання як соціальний інститут виховання особистості: типологія, проблеми, організація діяльності.- Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. Випуск 4 (2014). - С.136-140
- Формування соціальної ініціативності підлітків у дитячому об'єднанні: монографія / О. Касьянова, Ж. Петрочко, О. Пашенко та ін.; наук. ред. Т.К.Окушко.– Харків: Друкарня Мадрид, 2015. 330 с
- Bekkers Victor. E-government and the emergence of virtual organizations in the public sector. Information Polity: The International Journal of Government & Democracy in the Information Age.2003, Vol. 8 Issue 3/4, p89-101. 13p.
- Berger BK. 2005. Power over, power with, and power to relations: critical reflections on public relations, the dominant coalition, and activism. Journal of Public Relations Research 17 (1): 5 – 28. DOI: 10.1207/s1532754xjpr1701_3
- Byrne, J. (1993) 'The virtual corporation', Business Week, 8 February.
- Crossman, Alf and Lee-Kelley, Liz. Trust, commitment and team working: the paradox of virtual organizations. Global Networks. Oct2004, Vol. 4 Issue 4, p375-390. 16p.

- Doney, P. M., J. P. Cannon and M. R. Mullen (1998) 'Understanding the influence of national culture on the development of trust', *Academy of Management Review*, 23, 491–512.
- Gulati, R. (1995) 'Does familiarity breed trust? The implications of repeated ties for contractual choice in alliances', *Academy of Management Journal*, 38, 85–112.
- Handy, C. (1995) 'Trust and the virtual organization', *Harvard Business Review*, May/June, 40–50.
- Hughes, J. A., J. O'Brien, D. Randall, M. Rouncefield and P. Tolmie (2001) 'Some real problems of virtual organization', *New Technology, Work and Employment*, 16, 49–64.
- Henderson A. 2005. Activism in "paradise": identity management in a public relations campaign against genetic engineering. *Journal of Public Relations Research* 17 (2): 117 – 137. DOI: 10.1207/s1532754xjpr1702_4
- Jarvenpaa, L. J. and E. L. Leidner (1999) 'Communication and trust in global virtual teams', *Organization Science*, 10, 791–815.
- Kasper-Fuehrer, E. and N. Ashkanasy (2001) 'Communicating trustworthiness and building trust in interorganizational virtual organizations', *Journal of Management*, 27 (3) 235–54.
- Lewicki, R. J., D. J. McAllister and R. J. Bies (1998) 'Trust and distrust: new relationships and realities', *Academy of Management Review*, 23, 438–58.
- Maruca, R. F. and R. M. Egan (1998) 'How do you manage your off-site team?', *Harvard Business Review*, 76, 22–35.
- Park HW, Thelwall M. 2003. Hyperlink analyses of the World Wide Web: a review. *Journal of Computer Mediated Communication*, 6. Paper retrieved on August 12, 2011, from <http://jcmc.indiana.edu/vol8/issue4/park.html>
- Rickards, T. and S. Moger (2000) 'Creative leadership processes in project team development: an alternative to Tuckman's stage model', *British Journal of Management*, 11, 273–83.
- Shumate M, Lipp J. 2008. Connective collective action online: an examination of the hyperlink network structure of an NGO issue network. *Journal of Computer-Mediated Communication* 14 : 178 – 201. DOI: 10.1111/j.1083-6101.2008.01436.x
- Taylor M. 2010. Public relations in the enactment of civil society. In *The SAGE Handbook of Public Relations*, Heath RL (ed.). Sage : Los Angeles ; 5 – 16.
- Tuckman, B. W. (1965) 'Development sequence in small groups', *Psychological Bulletin*, 63, 384–99.
- Ouchi, W. G. (1981) *Theory Z*, New York: Avon.
- Wasserman S, & Faust K. 1994. *Social network analysis: Methods and applications*. New York : Cambridge University Press
- Yang, Aimei *Journal of Public Affairs* (14723891). Aug2013, Vol. 13 Issue 3, p239-250. 12p

References

- Bekh, I. D. (2008). *Vykhovannia osobystosti* [Education of personality]. Kyiv: Lybid.
- Okushko T.K. Metodyka formuvannia sotsialnoi initsiatyvnosti pidlitkiv u dytiachomu hromadskomu obiednanni. - Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. prats. *Zb.nauk.prats*, 2(14), S. 51-60.
- Chyrenko N.V. Dytiachi obiednannia yak sotsialnyi instytut vykhovannia osobystosti: typolohiia, problemy, orhanizatsiia diialnosti.- *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Psykholoho-pedahohichni nauky*. Vypusk 4 (2014). - S.136-140
- Formuvannia sotsialnoi initsiatyvnosti pidlitkiv u dytiachomu obiednanni: monohrafiia / O. Kasianova, Zh. Petrochko, O. Pashchenko ta in.; nauk. red. T.K.Okushko.–Kharkiv: Drukarnia Madryd, 2015. – 330 s

Bekkers Victor. E-government and the emergence of virtual organizations in the public sector. *Information Polity: The International Journal of Government & Democracy in the Information Age*. 2003, Vol. 8 Issue 3/4, p89-101. 13p.

Berger BK. 2005. Power over, power with, and power to relations: critical reflections on public relations, the dominant coalition, and activism. *Journal of Public Relations Research* 17 (1): 5 – 28. DOI: 10.1207/s1532754xjpr1701_3

Byrne, J. (1993) 'The virtual corporation', *Business Week*, 8 February.

Crossman, Alf and Lee-Kelley, Liz. Trust, commitment and team working: the paradox of virtual organizations. *Global Networks*. Oct2004, Vol. 4 Issue 4, p375-390. 16p.

Doney, P. M., J. P. Cannon and M. R. Mullen (1998) 'Understanding the influence of national culture on the development of trust', *Academy of Management Review*, 23, 491–512.

Gulati, R. (1995) 'Does familiarity breed trust? The implications of repeated ties for contractual choice in alliances', *Academy of Management Journal*, 38, 85–112.

Handy, C. (1995) 'Trust and the virtual organization', *Harvard Business Review*, May/June, 40–50.

Hughes, J. A., J. O'Brien, D. Randall, M. Rouncefield and P. Tolmie (2001) 'Some real problems of virtual organization', *New Technology, Work and Employment*, 16, 49–64.

Henderson A. 2005. Activism in "paradise": identity management in a public relations campaign against genetic engineering. *Journal of Public Relations Research* 17 (2): 117 – 137. DOI: 10.1207/s1532754xjpr1702_4

Jarvenpaa, L. J. and E. L. Leidner (1999) Communication and trust in global virtual teams', *Organization Science*, 10, 791–815.

Kasper-Fuehrer, E. and N. Ashkanasy (2001) 'Communicating trustworthiness and building trust in interorganizational virtual organizations', *Journal of Management*, 27 (3) 235–54.

Lewicki, R. J., D. J. McAllister and R. J. Bies (1998) 'Trust and distrust: new relationships and realities', *Academy of Management Review*, 23, 438–58.

Maruca, R. F. and R. M. Egan (1998) 'How do you manage your off-site team?', *Harvard Business Review*, 76, 22–35.

Park HW, Thelwall M. 2003. Hyperlink analyses of the World Wide Web: a review. *Journal of Computer Mediated Communication*, 6. Paper retrieved on August 12, 2011, from <http://jcmc.indiana.edu/vol8/issue4/park.html>

Rickards, T. and S. Moger (2000) 'Creative leadership processes in project team development: an alternative to Tuckman's stage model', *British Journal of Management*, 11, 273–83.

Shumate M, Lipp J. 2008. Connective collective action online: an examination of the hyperlink network structure of an NGO issue network. *Journal of Computer-Mediated Communication* 14 : 178 – 201. DOI: 10.1111/j.1083-6101.2008.01436.x

Taylor M. 2010. Public relations in the enactment of civil society. In *The SAGE Handbook of Public Relations*, Heath RL (ed.). Sage : Los Angeles ; 5 – 16.

Tuckman, B. W. (1965) 'Development sequence in small groups', *Psychological Bulletin*, 63, 384–99.

Ouchi, W. G. (1981) *Theory Z*, New York: Avon.

Wasserman S, & Faust K. 1994. *Social network analysis: Methods and applications*. New York : Cambridge University Press

Yang, Aimeil *Journal of Public Affairs* (14723891). Aug2013, Vol. 13 Issue 3, p239-250. 12p